

זיכרונות הדברים משיבות ק"כ-קכ"א אושרו

הא' איתן: אפשר להעביר הצעת הא' בן-שמאי לוועדה או לוועד המינוח.

ב. הא' בן-חיים: כלל אחד, שלא ערער עליו איש. בא לפנינו בניסוחו החדש. זהו הכלל העוסק בביטול הצרי והפיכתו לשווא במשקלים מסוימים.

1. א. בשמות במשקלים פועֵלָה, מַפְעֵלָה, מַתְפַּעֵלָה הצרי מתבטל בכל צורות הנטייה וקיים רק בנפרד של הריבוי, כגון תועֵבָה: תועֵבַת ה', תועֵבְתוּ, תועֵבְתֶם, תועֵבוֹת, תועֵבוֹת האנשים, תועֵבוֹתֵי, תועֵבוֹתֵיהֶם; מוסֵרָה: מוסֵרְתֶיכֶם; מְכַשְׁפָּה: מְכַשְׁפֹּת, מְכַשְׁפֹּתֵיהֶם.

הערה: במקרא אתה מוצא במשקלים אלו את השמות: אוֹכֵלָה, בּוֹדֵדָה, בּוֹעֲרָה, זוֹלָלָה, יוֹלְדָה, נוֹטְרָה, סוֹרְרָה, צוֹלְעָה, רוֹמְמָה, שוֹמְמָה, מְכַשְׁפָּה, מְרַקְדָּה, מְשַׁכְּלָה, מַתְנַבְרָה. זה אינו כלל בדבר צורת הנקבה של הבינוני בבניינים שונים של הפועל. צורת הנקבה של הבינוני בלשון יחיד שקולה כרגיל במשקל סגולי - סופרת, דוברת - והיא נוטה לפי כללי המשקלים הסגוליים. לכן כלל זה עומד לעצמו ואינו מעורב בשאלה, שעלינו להחליט בה היום.

ההצעה, המובאת לפניכם אומרת, שבשמות במשקלים פועֵלָה, מַפְעֵלָה, מַתְפַּעֵלָה הצרי מתבטל בכל צורות הנטייה, והוא קיים רק בנפרד של הריבוי. הכלל כמות שהוא מוצע ללשון השימושית. היה ויכוח, אם צריכה להיות נטייה לשם יוֹלְדָה. הוועדה סברה, שדיינו, אם נזכיר מה שנמצא במקרא בלי להחליט. המשתמש בשם במשקל זה, ינהג לפי הכלל הברור של תועֵבָה ושל מוסֵרָה. על כך היה ויכוח. אני חושב, שאנו יכולים לגשת להצבעה. אם מישהו רוצה להתווכח - בבקשה.

הא' אירמאי: במכתבי אל הנשיא ציינתי, שבדוגמאות המובאות לא נזכרו חידושי האקדמיה. הואיל וכללים אלה מיועדים לא רק לחוקרי התנ"ך ולחוקרי לשון מדורות קודמים, אלא גם למשתמשים בלשון זמננו, עלינו להביא גם דוגמאות כאלה. בין החידושים הזכרתי מכשיר הנקרא דוֹלְלָה. אני מציע להוסיף על הדוגמאות גם מן החידושים האלה.

הא' בן-חיים: האקדמיה מחדשת על פי הכלל, ולא על פי היוצאים מן הכלל. מכתבך הגיע במאוחר, לאחר הכנת החומר. אם האקדמיה מחדשת, הריהי מחדשת לפי הכלל.

הא' דותן: אם באנו להוסיף דוגמה המשמשת בלשון ימינו, יש להוסיף גם שוֹמְרָה.

הא' מלצר: איני רואה, איך אפשר ללמוד מצורת הנטייה של תועֵבָה על מוסֵרָה. כאן יש עי"ן הפועל גרונית, הבאה בנטייה בחטף פתח. הדוגמאות אינן נתונות בנטייה מלאה. אי אפשר ללמוד ממלה אחת על מלה אחרת.

הא' בן-חיים: יש דוגמה אחת בנטייה מלאה, וכגון זה דוגמאות אחדות בצורות שונות.

הא' מלצר: לא הרי זה כהרי זה. כאן יש אות גרונית.

הא' בן-חיים: אין היא משפיעה על הכלל. אפשר להוסיף: מוסקרתו. לדוגמה תועבה כתבנו את כל הנטייה.

הא' אבן-שושן: מכאן אפשר להבין, שזה חל על מלים אלה, ולא על אחרות, שהרי לא כתוב "כגון". בהערוטיי הזכרתי עוללה. מישהו הזכיר סחקה, נוסף מלים אלה - ונדמה לי שזה ימצא - או שנכתוב "כגון" או נוסף בסוף "וכר".

הא' בן-חיים: המלים עוללה. סחקה, הנמצאות בתנ"ך, ראוי שייכתבו.

הא' מלמד: נוטרה הוא בינוני, ולא שם.

הא' בן-חיים: אין כאן שגיאה. גם הבינוני הוא שם. לקחנו את הדבר הכולל, במקום לכתוב, שזה בינוני וזה שם. הבינוני הוא בכלל השם לפי כל כלי הדקדוק. אם הוא משמש בינוני, אין זה מעלה ומוריד. מן הצד הצורני הריהו שם. זה מונח מקובל.

הא' מלצר: איני מבין, מה פירוש "במקרא אתה מוצא". האם שמות אלה דינם כמו שנאמר לפני כן, או שהם יוצאים מן הכלל. הציון, שבמקרא נמצאים שמות אלה, אינו אומר דבר על דרך הנטייה של השמות, אם היא לפי הכלל או שלא על פיו.

הא' בן-חיים: דרך הנטייה נקבעה בכלל. היו חברים שטענו, שאין לחדש. רצינו לצאת ידי דעות שונות. יש חברים, שאמרו שאין להשתמש בצורה כמו יולדה, וחייבים לומר יולדת. אמרנו: אם אתה מטה שמות אלה, הטה אותם לפי הכלל.

הא' מלצר: זה אינו מובן מן הניסוח.

הא' רבין: יש פגם בהערה. ההערות ניתנו, כדי להצביע שיש במקרא יוצאים מן הכלל, וההערה חשובה לחברי האקדמיה. אך מציע אני, שבניסוח הסופי, שיצא אל הקהל, תושמט רשימה זו שבהערה. היא יכולה להטעות. יש בגוף הכלל דוגמאות למדיי, ואין צורך בדוגמאות נוספות. אם אנו רוצים להחליט שלא ליצור שמות נוספים בדרך זו - הרי זה עניין לוועד המינוח, ולא לרשימת הנטיות.

הא' ברידא: אני סבור, שההערה במקומה, אלא שיש לתקן את הנוסח למען הקשר ההגייוני לנאמר לפני זה. שם נמנו שמות, שאין להם אלטרנאטיבה אי אפשר לומר גם תועבה וגם "תועבת" - ואילו בהערה באות צורות, שיש להן אלטרנאטיבה. לכל אחד מן השמות המנויים יש ואריאנט שגור: נוטרה - נוטרת; סחקה - סחורת. (הא' רבין: וכי יש גם רוממת?)

באופן תיאורטי, כן. יש להבחין ברור בין הצורות המקראיות, שיש להן חילוף מודרני, המנויות בהערה, ובין גוף הכלל, שלשמות המנויים בו אין אלטרנאטיבה.

הא' אורבך: מכשפה מופיעה כאן פעמיים. תועבה מצויה גם במקרא.

הא' בן-חיים: הניסוח אינו יכול לשנות את החלטת המליאה. הכלל הראשון משיב על השאלה, איך תהיה הנטייה של מְכַשְׁפָּה ושל תּוֹעֵבָה. על המלים השגורות לא היה ויכוח. על המלים האחרות היה ויכוח. אמרו: צריך לגנוז אותן. לכן נאמר: לא נכללן בכלל, אלא נזכיר שיש במקרא. על כך היה הוויכוח הגדול. היו שאמרו, שדינן כדין מלה רגילה, והיו שדרשו להשמיטן. או שנחליט לגנוז ונאמר, שאין צורך להזכירן, לאחר שיש כלל - כמו שאומר הא' רבין - או שנאמר - כמו שאומר הא' ברוידא - שמלים אלה הן אלטרנאטיבה, ולכן צריך להזכירן. אם מחליטים למחוק את המלים שבהערה, עדיין קיימת השאלה, אם צריך למחוק מְכַשְׁפָּה, מן ההערה, שהרי זו מלה מצויה. הצענו נוסח להחלטה. אם נמחוק את ההערה, נצטרך להחליט, אם קיימת גם הצורה מְכַשְׁפָּת.

הא' אורבך: מכל מקום אין צורך להזכיר את המלה מְכַשְׁפָּה פעמיים. אין ספק שהמלה קיימת.

הא' רבין: אני מציע הצעה אחרת. המלה מְכַשְׁפָּה אינה בינוני, אלא שם-עצם. תיאורטית אפשר לומר, שִׁמְכַשְׁפָּה זו מְכַשְׁפָּת היטב. במקרא צורה זו משמשת כבינוני, ואנו מחליטים, שהיא לא תשמש כבינוני. אין זה אומר, שאנו גונזים צורות מקראיות.

הא' אברמסון: הדוגמאות בהערה באו להדגים מה שנאמר בתחילת הסעיף. שדק הא' רבין באמרו, שכל הערה המתחילה כך באה להוציא משהו; כאן היא לא באה להוציא. אני מציע שינוי סדר המלים: "במשקלים אלה אתה מוצא במקרא את השמות: ... אבל אין הכלל בא להוציא, אלא לתת אפשרות להזכיר, שיש שמות אלה במקרא.

הא' ברוידא: במקרא אתה מוצא במשקלים אלה גם שמות, שיש להם נוסח תקין בלשון המדוברת: אוֹכְלָה, בּוֹגְדָה (=אוֹכְלָת, בּוֹגְדָת). מְכַשְׁפָּה - זוהי הערה נכונה - צריכה להיות בעיקר בסעיף הראשי כשם-עצם שאין לו אלטרנטיבה. אילו נמצא מְכַשְׁפָּה כשם-תואר במקרא, היה מקום להזכיר אותו בהערה. מאחר שלא נמצא - הריהו צריך להיות למעלה.

הא' שבטיאל: מדובר על צורת תּוֹעֵבָתָם - גם הניקוד אינו נראה, אף ההגייה אינה נוחה. ולמה לא תהא נטייתה של "תּוֹעֵבָה" כנטיית הסגוליים כמות פְּהֵמָה - בְּהֵמָתָם; שְׂכֵנָה - שְׂכֵנָתָם? כלום צריכים אנו להיות כפופים לצורה היסודית דווקא? והרי גם מְמַלְכָּה, עֲטָרָה - מְמַלְכָתָם - עֲטָרָתָם. אף תּוֹעֵבָה תהיה כמותם. ננקד ונאמר: תּוֹעֵבָתָם. והרי מצינו גם מְחַרְשָׁתוֹ. ודחוק לומר, לענ"ד, שצורה זו היא מן מְחַרְשָׁת דווקא, ושונה זו מן מְחַרְשָׁתוֹ שבאותו פסוק.

מצווים אנו על "הלשון הקל" בדיבור, ואין לנו להחמיר מעין אלו שיהיו דווקא לפי חומרו של כלל מן הכללים בנטיית שמות (והרי התרנו בשעתו מְרַפָּאת, שלא לפי הכלל).

לשמות במשקל פּוֹעֵלָה יש להוסיף: הוֹלְלָה, עוֹלְלָה, תּוֹפְפָה.

הא' בן-חיים: אין לנו במקרא סמיכות של שוּמְמָה, יוֹלְדָה וכיו"ב. אבל מן תּוֹעֵבָה יש תּוֹעֵבָת. הואיל ואמרנו, שנטיית יוֹלְדָה וכיו"ב על דרך הסגוליים, עלינו לומר, כי

יש מלה אחת, הבאה באותו משקל - ויש לה שןא בסמיכות. למלה יחידה זו לא הציעה המליאה לשנות מן הניקוד ולומר תועֶקֶת, אבל אפשר לכתוב אותה כיוצא מן הכלל, או בכלל עצמו. כל מלה שאיננה בינוני, אבל היא באותו משקל, צריך להחליט עליה. אתה מציע דבר, שאינו במקרא ואינו מקובל בלשון. הוועדה לא באה להציע משהו חדש; היא הלכה לפשר בין דעות שונות. איש לא ערער על הנטייה של תועֶקֶת. יש מקום לשאול על מְכַשְפָּה. לא הסכמנו להכניס זאת למשקל בינוני.

הא' מייזלש: מדוע צריך להרחיב את היוצאים מן הכלל אל מחוץ למסגרת המקרא? יש זולָלָה. בנטייה יהיה דינה כאילו היא בינוני פשוט.

הא' בן-חיים: זהו מה שכתוב. אני מציע שנחליט על הכלל.

הא' הלקין: האם הצורות זולָלָה, רומָמה אינן צורות של סוף פסוק?

הא' בן-חיים: בתנ"ך היא אינה דווקא בסוף פסוק.

הא' מדן: הן מלרע, ולא מלעיל, ואם כן אינן צורות מיוחדות להפסק.

הא' מלצר: שמענו, שהמלה תועֶקֶת מעוררת בעיות. למה נבחרה היא לשמש דוגמה?

הא' בן-חיים: אין היא דוגמה; היא מלה, שאנו דנים בה. אנו דנים עכשיו במלה זו. אחר כך תבואנה מלים אחרות.

בעד כלל א' (ללא ההערה) הצביע הרוב

נגדו 1

נמנעו 3

כלל א' (ללא ההערה) נתקבל

הא' בן-חיים: לגבי ההערה יש הצעה מרחיקת לכת: למחוק את ההערה. זוהי הצעת הא' רבין. הצעה אחרת היא לקיים את ההערה בניסוח שונה במקצת.

הא' איתן: הצעת הא' רבין למחוק את ההערה נראית לי. אז יהיה ברור, שכל המלים במשקל זה, אם הן משמשות בלשוננו היום, הולכות אחרי עיקר הכלל.

הא' רוזנטל: אני הבינותי, שהייתה הצבעה על תועֶקֶת. לא הצבענו על מוסְקָה, ולא על מְכַשְפָּה.

הא' בן-חיים: הצבענו על כלל א' כולו.

הא' רוזנטל: אני חושב, שהמלה תועֶקֶת היא מיוחדת. השורש הוא תעב, מה שאינני יודע לגבי מוסְקָה. אני חושב, שהיא משורש יסר-וסר, ויכול להיות מהשורש

אסר, אבל אני מסופק. מה שאינו נכון לגבי מְכַשְׁפָּה. אי אפשר לכלול זאת יחד. ייתכן שכאן יש מקום לנטייה אחרת, לא על משקל תּוֹעֵבָה. כשם שאינכם רוצים לחייב לגבי אוֹכְלָה, בּוֹגְדָה, לא נחייב את עצמנו לגבי מוֹסְרָה ולגבי מְכַשְׁפָּה.

הא' בן-חיים: הצבענו על הכלל כולו.

הא' אורכך: כתוב כאן "בשמות במשקלים פּוֹעֵלָה, מְפַעֵלָה, מְתַפַּעֵלָה". לא הובאה כל דוגמה למשקל מְתַפַּעֵלָה. היא נמצאת משום מה למטה בסוף ההערה, היא הייתה צריכה להיות כדוגמה למעלה בכלל גופו. אז התיינה דוגמאות כל המשקלים. הכלל הוא, שהצרי מתבטל.

הא' בן-חיים: זו לא החלטה סופית. הובאו שמות, שיש להם ניקוד במקרא. לאחר שיתברר, אם ההערה נופלת או לא, ינוסח הכלל.

הא' רוזנטל: מדוע מְכַשְׁפָּה יהיה דינה אחר מאשר מְשַׁכְּלָה?

הא' אבן-שושן: יש יסוד לטענת החברים, שכל הדוגמאות הן צורות של בינוני. אם נדון לגופו של עניין, הרי ברור, שלא יעלה איש על הדעת, שהאקדמיה תציע להטות אותן על משקל תּוֹעֵבָה. אני מציע אפוא לומר: במקרא אתה מוצא משקלים כאלה, אבל נטייתם היא על משקל הסגוליים.

הא' בן-חיים: על כך צריך להחליט.

הא' מייזלש: אני חוזר על ההצעה לבטל את הסעיף. כל המשקלים האלה קיימים ביחיד נפרד. בנטיות כאילו זה היה מְכַשְׁפָּת, מְפַעֵלָת.

הא' בן-חיים: יש שלוש הצעות: א. למחוק את ההערה; ב. לקיים את ההערה, והכלל הוא לפי תועבה; ג. - לקיים את הרשימה שבהערה ולומר שזה רק ביחיד, ואילו הנטייה על דרך הסגוליים.

הא' דותן: האם סעיף א' שנתקבל כולל מְכַשְׁפָּה?

הא' בן-חיים: נראה את הסעיף, כאילו הוא עד המלה "מוֹסְרוֹתֵיכֶם", בלי מְכַשְׁפָּה. על מְכַשְׁפָּה עוד נצביע.

הא' דותן: לא ביקשתי את רשות הדיבור עד עתה, כי לא רציתי לעכב את הדיון. חשבתי, שהסעיף נתקבל כולו. עכשיו שנתברר, שההצבעה לא הייתה כך, אני נוטל לעצמי רשות להציע הצעה אחרת במקום סעיף זה. אם ההצעה אינה קיימת, הרי שאינה קיימת כולה.

כל הוויכוח נסתבך, משום שעירבנו מין בשאינו מינו. בהצעה הקודמת תּוֹעֵבָה ומוֹסְרָה היו סעיף נפרד; פּוֹעֵלָה וּמְפַעֵלָה היו סעיפים לעצמם. העירוב אינו טוב. הראיה שאנו מתווכחים רק מפני שהם מעורבים.

אני מציע להפריד: תועבה ומוסרה בביטול הצרי כהצעה המקורית. במשקלים פועלה, מפעלה, מתפעלה הצרי אינו מתקיים - וכן שומרה - כמו בבינוניים הרגילים. מדובר אפוא רק על מכשפה אחת. אם במכשפה רוצים לקיים את הצרי, נאמר זאת במפורש, ולא נסבך את הדיון. אני מתנגד גם למכשפת. במכשפה הצרי מתקיים, ודינו שיתקיים כמו במשקל קטנה.

הא' בן-חיים: אנו עומדים על ההחלטה שנתקבלה על כל המלים זולת מכשפה. להערה יש שלוש הצעות, כפי שאמרת.

הא' צרפתי: האם כל הצורות הנזכרות מקראיות?

הא' בן-חיים: כולן מקראיות.

הא' רבין: ההצעה מצביעה על יוצא מן הכלל. ודאי שאין כאן יוצא מן הכלל, אלא יש צורות מקראיות, שספק אם הן שייכות לכלל. יש בעיה אחרת, שאישרנו צורות שהן שמות-עצם, ולא צורות המשמשות כבינוני. אלה שמות-עצם, שיש להם צורה של בינוני. כל הצורות המופיעות בהערה הן מסוג אחר. אלה הן צורות בינוני מקראיות, ששייכות לדקדוק המקרא, ואיני רואה צורך להזכיר אותן. צריך להשאיר את דקדוק המקרא. איני חושב, שיש אפשרות, שנחליט להכיר במלה יולדה כמשהו שונה מן יולדת, או צולעה כמשהו שונה מן צולעת.

הא' בן-חיים: ההנמקה, כי יולדה וכיו"ב אינן צורות של הלשון העברית החיה, אלא שייכות לדקדוק המקרא, מעוררת שאלה, מה אנו קוראים "לשון עברית חיה?" האם מה שנמצא בשירת ביאליק או שלונסקי, שהשתמשו בצורות אלה בימינו, אינו עברית חיה? נכון הוא, שלפעמים איננו יודעים, איך להטות מלים אלה. אך הטענה שמלים כמו אכלה, אינן חלק של הלשון העברית החיה - אני מטיל ספק באמתה. הן נמצאות בספרות המודרנית ובשירה, שהן חלק של הספרות העברית החיה. אי אפשר לשלוח אותן לגניזה. ולפיכך איני ממליץ על מחיקה. אני ממליץ להחליט על אחת מדרכי הנטייה, אבל לא להוציא אותן, כאילו אינן קיימות.

הא' רבין: לא הצעתי לגנוז את הצורות האלה. הן יכולות לשמש בספרות. אם אנו מוחקים את ההערה, הרי אנו מחליטים, שמלים אלה כמו יולדה, צולעה נוטות כמו תועבה, זאת אומרת - יולדת. אם אנו מביאים את ההערה, הרי אנו רומזים לקהל שצריך לומר: יולדת, צולעת. כדי לא להכניס את עצמנו לסבך, עלינו להחליט החלטה ברורה. אם ההחלטה היא, שצריך לומר יולדת, אין צורך לרשום אותה. אם אנו קובעים שצריך לומר יולדת, והצורה יולדה היא יתומה, אז עלינו לומר, שאת הצורות המקראיות אין להטות לפי הכלל הזה.

הא' מורג: בלשון ימינו אין צורות אלה כגון יולדה, אבל בכל זאת ראוי שהכלל יקיף גם אותן. יש להערה טעם רק אם משתמעת ממנה דרך הנטייה המעשית.

הא' ברוידא: למען השלמות, כיוון שיש צורה זו במקרא, ולא פעם יש גם כשירה החדשה (יולֶדָה, שוֹבְבָה), אני מציע לקיים את ההערה. אבל – וזה חשוב מאוד – יש צורך להרחיב אותה בעיקר כלפי הנטייה. אין טעם לגזור גזרה שווה מן הסעיף הקודם של תועֶבָה, תועֶבְתוּ. אם זוהי הנטייה הנכונה של תועֶבָה, הרי בכל השמות שיש בהערה למן הראשון ועד האחרון, נטיית הרבים היא ההפך מן הכלל הראשון. למשל, יולֶדְהָ. הנטייה צריכה להיות – יולֶדְתוּ או רומְמְתוּ. ההערה אינה צריכה לבוא אחר הסעיף גופו, אלא יש לתת לה עמדה אוטונומית, שוות-זכויות, ולומר, שהצורה קיימת, וזוהי הנטייה שלה.

הא' מורג: לפי דעתי יש להעמיד קודם לדיון את השאלה, שהעלה הא' ברוידא, ואשר גם אני רמזתי לה, מהי כוונת ההערה: האם היא קובעת, ששמות אלה נטים כמו תועֶבָה או לא?

הא' בן-חיים: קודם צריך להצביע בעד או נגד המחיקה של ההערה.

נגד מחיקת ההערה הצביע הרוב

הא' בן-חיים: עכשיו אנו יודעים, שצריך לתת תשובה למלים אלה. אמנם הבאנו מלים מן המקרא, אבל יש שורה של מונחים מודרניים, שלגביהם לא נוכל לומר שיש צורה אלטרנטיבית. צריך להחליט על אחת משתי הדרכים: האחת היא להטותן בשווא; הדרך האחרת – לומר, שצורות אלה הן בנפרד בלבד, והנטייה היא על משקל קוֹטְלָת.

הא' מלצר: פלוני אומר לאשתו: את בוגֶדְת; יפה לקרוא לך בוגֶדְה. ואיך יוסיף ויאמר: את בוגֶדְתִי, או את בוגֶדְתִי? לדעתי צריך לקיים את הצרי בכל המלים, שהן באופי של שם-עצם.

הא' בן-חיים: ניקח את המלה יולֶדְהָ. לפי הצעה אחת הנטייה היא על יולֶדְת; הצעה שנייה – הנטייה כמו תועֶבָה; הצעה שלישית היא לקיים את הצרי במשקל זה עד הסוף, ואז תועֶבָה, מוֹסְרָה יהיו יוצאים מן הכלל.

הא' אורבך: לפי כל שלוש ההצעות אין מקום לניסוח זה. זו לא הערה. מה שמובא כאן – בטל מצד הצעות אלה. יש כלל חדש.

הא' בן-חיים: מי תומך בהצעה, שמלים כמו בוגדה דינן בנטייה כדין תועֶבָה? המלים הבאות והאחרות שחידשה האקדמיה – נטייתן על דרך תועֶבָה.

בעד ההצעה, שבמלים כמו בוגֶדְה מתבטל הצרי בנטייה

4 (הנטייה כמו תועֶבָה)

22 בעד ההצעה, שהנטייה תהיה לפי בוגֶדְת

1 בעד ההצעה לקיים את הצרי: בוגֶדְתִי

הא' בן-חיים: כל המלים שייכות לסעיף לעצמו. תועבה ומוסרה יהיו כלל נפרד. ומה יהיה דינה של מְכַשֶּׁפָה?

הא' אורבך: אני הייתי בעד ההצעה הראשונה. היא לא נתקבלה. אם נתקבלה ההצעה השנייה, הרי שאין היגיון להשאיר את מְכַשֶּׁפָה כיוצא מן הכלל, אלא יש לכלול אותה בכלל זה ולנטותה כמו מְכַשֶּׁפָת, ולהוציא רק את המלים שיש לנטייתן אסמכתאות בניקוד המקראי - תועבה, מוסרה.

הא' בן-חיים: אני מבקש למסור דעתו של הא' ברגרין, חבר הוועדה לדקדוק. דעתו היא, שמוטב להציע בנטייה מְכַשֶּׁפָת, מְכַשֶּׁפָתוּ, מְכַשֶּׁפּוֹת.

הא' רוזנטל: אנו מציעים כיוצא מן הכלל לא רק תועבה, אלא גם מוסרה. יש במקרא מוסרה, מוסרותיהם. (הא' דותן: מוסרותיך.) יש מְכַשֶּׁפָה במקרא. למה אנו חייבים לבטל משקל מקראי? אני רוצה להציל את הצורה מְכַשֶּׁפָה.

הא' בן-חיים: יש לך טעות. לא הוצע לומר מְכַשֶּׁפָת. הוצע לקבוע נטייה על דרך מְכַשֶּׁפָת. המלה מְכַשֶּׁפָה במקומה עומדת. אבל השאלה היא - מה הריבוי ומה הנטייה של מְכַשֶּׁפָה?

הא' רוזנטל: אני רוצה לקיים את המשקל הזה בטהרתו. אני בעד זה שמוסרה ומְכַשֶּׁפָה יישארו לפי הצורות המקראיות.

הא' בן-חיים: השאלה היא רק, איך תהיה הנטייה. לאחר שהחלטנו, שברוב המקרים הנטייה היא על דרך יולדת ובוגדת, באה המלה מְכַשֶּׁפָה לדיון. יש הצעה לנהוג גם בה לפי הכלל. מכאן מתחייב הריבוי מְכַשֶּׁפּוֹת, הסמיכות - מְכַשֶּׁפָת. מי תומך בכך?

בעד ההצעה שמְכַשֶּׁפָה תהיה בסמיכות מְכַשֶּׁפָת - 18

הא' בן-חיים: יש הצעה לומר מְכַשֶּׁפָה, מְכַשֶּׁפָת - לקיים את הצרי.

הא' ברוידא: אני מציע מודיפיקאציה להצעה זו. אני אומר, שהמשקל של מפעלה מתייחס לפועל ולעתים לשם-תואר, אבל לא לשם-עצם. מְכַשֶּׁפָה הוא שם-העצם היחיד, כיוון שמְכַשֶּׁפָה זו בריה מיוחדת במינה, אני מציע לקבוע כי הריבוי - ואני מדבר על הריבוי ולא על הנטייה - הוא ממש כמו שאומרים בשפת הדיבור: מְכַשֶּׁפּוֹת, לדעתי, אין טעם לשנות כאן מן הדיבור החי.

הא' בן-חיים: מי בעד קיום הצרי במכשפה?

בעד ההצעה לקיים את הצרי במְכַשֶּׁפָה הצבועו 4
ההצעה שהנטייה של מכשפה ביחיד תהיה על דרך הסגוליים - נתקבלה

הא' בן-חיים: הריבוי גם הוא יהיה על דרך זו - מְכַשְׁפוֹת. זהו הכלל. הניסוח יהיה שונה.

הא' אירמאי: אני טוען, שחידשנו במילונינו הטכניים חידושים במשקל מוֹסְרָה. סוֹחְרָה. כיצד להטות מלים אלה? כי אם הכלל נמחק, הן נשארות מיותמות.

הא' בן-חיים: החלטנו, שהן יהיו לפי הכלל: סמיכות דוֹלְלָת, דוֹלְלָת. אנו עוברים לסעיף ב' האומר כי השם אָבֵר נטייתו ביחיד כדרך כל הסגוליים.

2. הא' בן-חיים (קורא): השם "אָבֵר" על כל משמעויותיו (כנף, חלק בגוף, בכלי, בנוסחה מתימטית וכיו"ב) נטייתו ביחיד כדרך כל הסגוליים: אָבֵר, אָבְרִי, אָבְרוּ, ובריבוי הצרי מתקיים בהברה הפתוחה: אָבְרִים, אָבְרִי, אָבְרִיךָ, אָבְרִיכֶם. [משתמע מכאן, שהוועדה שוללת את צורת היחיד אֵיבֵר ואת ההבחנה מבחינת המשמעות בינה לבין אָבֵר].

הא' מלצר: תבוא ברכה על הוועדה שביטלה את הצורה המלאכותית "אֵיבֵר".

הא' רבין: תבוא ברכה על אלה, שהבדילו בין אָבֵר המקראי לבין אֵיבֵר שבמתמטיקה. השאלה, אם אנו מכירים בהבחנה זו, שאף על פי שנוצרה באקראי היא מועילה מאוד, מתמצה, לדעתי, בכך אם מותר למשוררים, שעליהם דובר כל כך הרבה, להמשיך ולהשתמש במלה אָבֵר, שאם לא כן יש לחשוש שהמשמעות של אָבֵר המקראי תלך לאיבוד. אני חושב שכדאי לשמור על ההבחנה. אם תתקבל החלטה שלא לשמור על ההבחנה הצורנית, אני מציע לוותר גם על הצורה אֵיבְרִים. אני מציע לכתוב אָבְרִים (בחטף סגול).

הא' בן-חיים: העניין מסובך, והדיון בו נמשך הרבה ישיבות. יש מלה במקרא אָבֵר, ונטייתה אָבְרִים, אָבְרִיכֶם. יש בשירה העברית נטייה כזו. מצד שני, יש מסורת האומרת אֵיבְרִים. לפי כלל זה נוכל לומר אָבְרִיכֶם. ניקודים קדמונים מנקדים אֵיבְרִי בקיום הקמץ, כאילו זה משקל אחר, שמקיים את הקמץ. הוועדה רוצה לקיים את הצרי ולא לכתוב חטף, אבל לנהוג בנטייה כמו במשקל סֶפֶר.

הצעת הוועדה היא לבטל את הצורה אֵיבֵר. ברגע שמקבלים את ההצעה הזאת, למעשה מקבלים את המלה שבמקרא במשקל סגולי בשינוי קל. במקום החטף יהיה במלה זו צרי. אם מקבלים זאת, אין מקום למלה אֵיבֵר. זוהי הצעת הוועדה. הוועדה קיבלה את הדרך, שזו מלה מקראית. היא קיבלה שינוי מסוים, המקובל במסורת הבבליית ובתפילה: "אָבְרִים שפִּלְגַת בְּנוֹ". אי אפשר להתעלם מכך, שיש ניקודים שנוהגים בשם זה שלא במשקל סגולי.

הא' אירמאי: איני חולק על ההסבר הלשוני, ואני מקבלו. אולם ברצוני לתאר מציאות מסוימת. במילון למונחי המתמטיקה, שוועד הלשון הוציאו לאור לפני כ-35 שנה, נתחדש מונח מתימטי מופשט אֵיבֵר, כדי להבחין בינו לבין אָבֵר בגוף האדם,

שאינו ביניהם מן המשותף. אין לי התנגדות, שלגבי אברי גוף האדם או החי נקבל את הצורה אָבֵר. אבל אם נבטל את אֵיבֵר במתמטיקה, ייגרם נזק רב. 35 שנה נאבקנו להכניס את החידוש אֵיבֵר, והצלחנו. הוא נכנס לכל ספרי הלימוד. וכעת אומרים: 35 שנה עמלתם לשווא. יש דברים, שלא ייתכן לעשותם, גם אם השיקול הלשוני מצביע על כך. לכן אני מציע להוציא מן הכלל הזה את המונח אֵיבֵר בהוראתו שבמתמטיקה ובמדעים המדויקים, ואז תצא גם הלשון נשכרת וגם הצרכנים ייהנו. קשה יהיה להחזיר מושג חדש בציבור ולעקור את הישן.

הא' דותן: אני סבור, שהאקדמיה אינה יכולה להתעלם מן המציאות, בין שהיא עצמה יצרה אותה או שגרמה לה בגלגולה הקודם כוועד הלשון ובין שהיא אינה אשמה בה. בנידון זה ועד הלשון הוא שיצר את היצור הזה. זה אינו משנה את העובדה, שיש כיום מציאות מסוימת בלשון העברית. בכתבי-הספר הילדים משתמשים במונח זה בצורתו זו. אי אפשר לעקור את המונח אגב החלטה בכללי הצרי. אמנם נכון יותר מבחינת הסיסטמה של הכלל, שלא יהיה דבר כזה, אבל המציאות היא שזה קיים. השאלה אינה, אם ההבחנה קיימת בלשונות אחרות, או אם טוב היא קיימת בעברית. השאלה היא, אם האקדמיה צריכה לצאת למלחמה על עובדה קיימת. האם זה כל כך לא נכון וכל כך סותר את המצוי במקורות? אני חושב, שאסור לעקור את המלה. ועוד: מאימתי אנו עוסקים כאן בסמנטיקה? אנו עוסקים בכללי הנטייה, הוויכוח, אם קוראים למושג מתמטי אָבֵר או אֵיבֵר אינו מענייננו כאן. אם ירצה מישהו להעלות את העניין יביא אותו בסדר-היום של ישיבה אחרת וישאל את השאלה: האם המלה אֵיבֵר קיימת או צריכה להיות קיימת? היום אנו דנים בנטיית הצרי ובניקודה של המלה אָבֵר. אני מציע לקבל את הכלל בלי התוספת על כל המשתמע ממנה. אין איש חולק על כך שזו נטייתה של אָבֵר.

הא' בן-חיים: ההערה באה לעזור לחברים בדיון.

הא' דותן: לא זו השאלה העומדת לדיון היום. איננו פוסלים מלים בלשון העברית.

הא' בן-חיים: זוהי הצעת הוועדה.

הא' קלעי: יש אָבֵר במקרא, שהריבוי שלו הוא אָבָרִים, ויש ריבוי אָבָרִים לאָבֵר בגוף האדם. אבל יש מקום לחידוש. האקדמיה מחדשת מלים. יש מקום וצורך במלה על משקל הֵיכֵל. לכן אני מצטרף לדעתו של הא' אירמאי, שאפשר להשאיר במתמטיקה את המלה אֵיבֵר.

הא' שבטיאל: הערה זו רשמתי לעצמי, אלא שלא הרהבתי עזו בנפשי להשמיע הערתי זו. ושמח אני, שכיוונתי לדעת גדולים. הפרופ' רבין נימק זאת בטו'ט ודעת; רמזו על כך גם הא' דותן והא' אירמאי. וצדק פרופ' רבין, שיש להבחין בין אָבֵר ובין אֵיבֵר ולראותם שני מושגים, גם אם הבחנה זו תהא מלאכותית, שכן אין לנו סימוכין

של ממש להבחנה זו חוץ מן אַבְרָהָם שב"נשמת". ואולי "אָמורים" יש בו כדי לסייע, (ראה בער, עבודת ישראל עמ' 207-208). במקרא - לעולם אין אַבְרָהָם אלא אצל עוף ובמשמעות "כנף" ולא מצאנו אַבְרָהָם במשמעות של חלק מגוף בע"ח. במשקל איבר-אבר יש שמות שריבויים בקיום הצרי כגון: צְלָחוֹת (דה"י ב, כא, ג) פִּלְפֹּת (תלי' עד, ו) ועוד. נניח לַאבְרָהָם, אַבְרָהָם, אַבְרָהָם לחלקי גוף של אדם וחי, ונניח לַאֲבִיבְרָהָם אֲבִיבְרָהָם במקומם כגון: בתחביר ובמתטיקה וכדו'. ויפה תהי' ההבחנה.

הא' רוזנטל: לא נראה לי, שאנו נעסוק באופן שרירותי בעירוב משקלים. אין ספק, שאלה יהיו משקלים שונים. איני חושב, שאנו רשאים להטות את המלה הזו מעורבת רק מפני שחשקה נפשנו בביטוי אחד. אַבְרָהָם - אַבְרָהָם, אַבְרָהָם... זה לא תפקידנו לקבוע, למה ישמש זה ולמה ישמש זה. אַבְרָהָם יֵטָה כן; אֲבִיבְרָהָם הוא כמו אֲבִיבְרָהָם.

הא' אבן-שושן: אני מוכן לקבל את הדין של אַבְרָהָם, אַבְרָהָם, אַבְרָהָם, אם כי אני חטאתי. תמיד הלכתי בעקבות האקדמיה וכתבתי: אֲבִיבְרָהָם מן החי. אך אם קבענו אַבְרָהָם, והריבוי אַבְרָהָם, אני מציע שגם בסמיכות נשמור על הצרי. (הא' דותן: הצרי בא במקום חטף).

הא' מורג: נאמרו דברים בזכות ההבחנה הסמנטית. אי אפשר לעקור את אֲבִיבְרָהָם. אני למדתי בבית הספר על אֲבִיבְרָהָם במתטיקה, ונראה לי שהצורה מושרשת בלשון. נראה לי שיש להמשיך ולקיים את ההבחנה בין אַבְרָהָם לבין אֲבִיבְרָהָם. אני מציע לקיים את התצורה אַבְרָהָם-אַבְרָהָם; אֲבִיבְרָהָם-אַבְרָהָם - כדי שנמעיט את מספר היוצאים מן הכלל. כללי הצרי גדושים יוצאים מן הכלל. מי יוכל לעכל אותם?

הא' בן-חיים: תפקידנו היה להביא את הצעת הוועדה. אני נאבקתי בוועדה על קיום הצורה אֲבִיבְרָהָם. אין היא חידוש של האקדמיה. היא נמצאת במילון לפני האקדמיה. יש שימוש "אֲבִיבְרָהָם"; יש גם אֲבִיבְרָהָם. הוועדה אמרה, שאין יחיד אֲבִיבְרָהָם בלשון העברית. והשאלה היא: יש ביחיד אֲבִיבְרָהָם או לא? אנו מאשרים את החידוש או לא? השאלה במהותה היא: היחיד שנגזר על פי צורת הרבים קיים או לא?

בעד קיום המלה אֲבִיבְרָהָם הצביעו 19

הא' בן-חיים: האם אנו מביאים בחשבון הכדל סמנטי או לא?

הא' דותן: עכשיו אנו דנים בכללי הצרי, ולא בסמנטיקה.

הא' בן-חיים: אני חושב, שהדרך הטובה ביותר היא להתעלם מכך. יש מלה, שהמתטיקאים משתמשים בה. אני מציע להיכנס לדקדוקי סמנטיקה.

הא' מלמד: אפשר לומר ששתי הצורות קיימות: אָבֵר וגם אֵיבֵר.

הא' בן-חיים: האם האקדמיה איננה מגדירה את ההבדל שבין שתי המלים אָבֵר - אֵיבֵר?

הא' מורג: למה להביא זאת להצבעה?

הא' אורבך: אפשר לשאול: מי בעד ההבחנה?

הא' ברוידא: ההיגיון בקיום ההבדלה היה בכך, שהיו חברים שאמרו, כי המלה אֵיבֵר קיימת כך וכך שנים במתמטיקה. זהו נימוק. לעומת זאת, הדוגמה היא מן התחום האנאטומי. אם אנו מחליטים שיש אֵיבֵר, אֵיבֵרים, הנחנו שיש אֵיבֵר במתמטיקה. אי אפשר שלא למלא תוכן את ההבחנה הזאת.

הא' אורבך: הייתה הצעה של הא' ברוידא, שדרש הבחנה. צריך להצביע, אם אנו רוצים להיזקק לעניין זה או לא. אני נגד.

הא' בן-חיים: החלטנו שיש אֵיבֵר, נוהגים בה כמו בשם הֵיבֵל. לגבי צרי או חטף יש ויכוח. הא' מורג מציע: אֵבֵרִים.

הא' רבין: כיוון שנמנענו לדבר על הבעיה הסמנטית, אפשר לטעון, שמי שמשתמש בצורת רבים אינו יכול לחשוב, אם זה רבים של אָבֵר או של אֵבֵר. אני מציע שלא להחליט, אם מן אָבֵר מותר לומר אֵבֵרִים, אלא להחליט על הרבים. אם יש צורות רבים אֵבֵרִים.

הא' בן-חיים: אֵבֵרִים קיים; השאלה היא, אם אנו מאשרים גם ריבוי אֵבֵרִים (בחטף).

הא' בן-שמאי: אָבֵר ריבוי אֵבֵרִים. כיוון שהחלטנו שלא להיזקק להבחנה של סמנטיקה, יש אֵבֵרִים.

הא' שירמן: זה משפיע על ניקוד מלה אחרת: אָזוּב, אזובים.

הא' בן-חיים: זהו משקל אחר. שם קיבלנו חטף פתח. צריך להצביע, אם יש ריבוי אֵבֵרִים (בחטף).

הריבוי אֵבֵרִים - נתקבל

הא' בן-חיים: הא' דותן מבקש לערער על החלטת המליאה בסעיף אחד מכללי הצרי, שלדעתו שגינה בה.

3. הא' דותן מרצה על הנושא

משקל מִקְטֵל

כשהבאתי לפני מליאת האקדמיה ללשון העברית בשיבתה הקודמת, אגב

הדיון בנטיית השמות ממשקל מְקָטֵל, את ההצעה לקיים את הצרי במשקל זה, כלומר, לנקוט נטיית מְפַתֵּחַ-, מְפַתְּחִי, מְפַתְּחוֹת, הייתה לנגד עיני בעיקר תועלתם של הדובר, של הלומד ושל המנכד, שלא להוסיף עליהם חומרות ונטיות הצריכות לימוד. סברתי, כי בְּמָקוֹם שמבחינת הדקדוק יש פנים לכאן ולכאן מוטב ללכת בנטייה בדרך ההיקש, שאין בה סטיות מצורת היחיד. וכל זאת כדי להקל.

לא הרחבתי את הדיבור על הצד התיאורטי, אלא הסתפקתי בציון העובדה, שמבחינת חוקי ההגה בעברית אין הכרח שצרי זה יתבטל דווקא. הטענה שהושמעה כנגדי הייתה טענה מכוח המקרא ומכוח הדקדוק הקיים, שהרי כך מקובל בדקדוק העברי: מְפַתֵּחַ-, מְפַתְּחִי, מְפַתְּחוֹת. והיא שהכריעה את הכף.

שמץ ספק שהיה בי אז השיאני לבדוק כלל זה לאֲשִׁוּתיו במקורות הלשון, ותוצאותיה של בחינה זו מבקש אני להביא לפניכם בזה.

בדקתי את כל התיבות במשקל מְקָטֵל (ולעניין זה גם מְקָטֵל במשמע) במקרא, כניקודו הטברני, במשנה כניקודה בכתבי יד ובדפוסים, אף חזרתי ובחנתי מבחר של צורות בניקוד הבבלי מלשון המקרא ומלשון חכמים בכללותה ואף בניקוד הארץ-ישראלי. לא השגחתי במנקדי המשניות שלדורות האחרונים, שכן מלאכת ניקודם היא גופה צריכה ראייה.

נתחיל אפוא במקרא ונמצה את הכלל ממנו וכו', וממילא יתמשך לנו על פני לשון חכמים.

הבה אומר כבר בראשית דבריי, שדגם זה של נטייה - מְקָטֵל- (בצרי בנסמך), מְקָטְלִי (בשווא בנטייה), מְקָטְלִים (בשווא בריבוי) - דגם זה אינו מצוי במקרא אפילו פעם אחת. לשון אחר: כלל זה, שהוא כביכול כללו של הדקדוק העברי, ושעל פיו החליטה המליאה, אין אף מלה אחת בתנ"ך נוהגת על פיו. מהו אפוא המצב בתנ"ך?

אם נביא בחשבון לפי שעה רק את הצורות שמן השלמים, זו התמונה העולה: ממשקל מְקָטֵל יש שתי תיבות בנטיית היחיד - האחת בביטול הצרי (מְעַשֵּׂר), והאחרת בקיום הצרי (מְעַשְׂרוֹ). בריבוי נפרד יש שלוש צורות - שתיים בביטול הצרי (מְעַשְׂרוֹת, מְסַמְרוֹת, מְסַמְרִים), ואחת בקיומו (מְקַהֲלִים). אמור מעתה - מכאן אין הכרע. לעומתו ממשקל מְקָטֵל יש שתי תיבות הנוהגות בביטול הצרי בלבד, בנטייה - מְסַפְּדִי, מְזַבְּחִי (ושאר גופים), ובריבוי נפרד - מְזַבְּחוֹת בלבד.

לכאורה מתבקשת כאן הבחנה בין משקל מְקָטֵל, המבטל את הצרי, ובין משקל מְקָטֵל, שפעמים אינו מבטלו, או שמא מתבקשת הבחנה בין הריבוי הנקבי - ות, המבטל את הצרי, ובין הריבוי הזכרי שאינו מבטלו. רק לכאורה כך. ביטולו של הצרי לא על אלה הוא נשען, אלא על עניין אחר - על צורת הנסמך של היחיד. בכל הצורות, שהצרי בטל בהן בריבוי ובנטייה, הנסמך הריהו מְקָטֵל- (בפתח) ורק מְקָטֵל-: מְעַשֵּׂר-, מְסַפְּד-, מְזַבְּח-.

דגם הנטייה כך הוא אפוא:

נפרד: מְקָטֵל, נסמך: מְקָטֵל-, נטיית יחיד: מְקָטְלִי (בשווא), ריבוי: מְקָטְלִים או מְקָטְלוֹת (בשווא).

ובכן מן הצורות המצויות בעין:

מְעַשֵּׂר, מְעַשְׂרוֹ-, מְעַשְׂרוֹ וכו', מְעַשְׂרוֹת.

מְסַפְּד, מְסַפְּדִי

מְזַבְּח, מְזַבְּחִי וכו', מְזַבְּחוֹת.

ומי שמבקש רשאי להוסיף כאן גם את התיבה היחידה השייכת לכאן שלא מן השלמים:

מְקַל, מְקַל- , מְקַלִּי וכו', מְקָלוֹת (אמנם בלי דגש).

שאינן כך הוא הדגש, מסתייע מתיבות אחרות שאין להן צורות נטויות אך נסמך יש להן על זה הדרך: מְפַתַּח, מְפַתַּח-; מְרַבֵּץ, מְרַבֵּץ-; מְרַזֵּחַ, מְרַזֵּחַ-; מְשַׁעַן, מְשַׁעַן- (ואולי הוא מן מְשַׁעַן); מְשַׁבֵּר, מְשַׁבֵּר- (בנים) [מְשַׁבְּרֵי ים הוא מן מְשַׁבְּרִין].

ע"פ דגם זה תובן צורת הריבוי מְסַמְרִים, מְסַמְרֹת, שאין לה יחיד במקרא, וכמותה כפילת צורתה מְסַמְרִים, מְסַמְרֹת (שעכשיו יש להתהוות החירק בתחילתן הסבר מתקבל על הדעת). וכן יש מקום לדון באפשרויות השלמה של צורות אחרות ע"פ דגם זה (מְעַבְּרוֹת, ואולי מְסַבְּנוֹת), אך לא כאן המקום להאריך באלה, ואין הן עניין לדיוננו המעשי כאן. יתרה מזו: יש נוסחאות של מקרא, שבהן לעתים צרי (מְסַמְרֹת, או מְסַמְרֹת), למשל דה"ב ג ט (בתנ"ך מהד' גינצבורג).

אמור מעתה: שתי צורות נטייה יש למְקַטֵּל במקרא - האחת שהצרי אינו בר-קיימא בה, נסמכה בפתח, ושאר כל צורותיה בשווא (נקרא לה: הנטייה הרופפת), והאחרת שהצרי בה מתקיים בנטייה כולה ואינו מתבטל, כמנהג מְשַׁחֲחוֹ, מְקַהֲלִים (להלן: הנטייה היציבה).

לשון אחר - נטייה אחת יציבה פחות, וכאילו היא נשענת על צורת יסוד בפתח (והרי כידוע פעמים הרבה הנסמך הוא שמשמר את צורת היסוד לנטייה), והפתח אינו מתקיים בנטייה, ולעומתה נטייה אחרת שבה הצרי מתקיים בהברה הסמוכה לטעם, כדון, וכמצופה ע"פ חוקי ההגה.

למען השלמות אעיר עוד, כי שתי תיבות יש במקרא בעלות שתי צורות נסמך: מְפַתַּח, מְפַתַּח שְׁפַתִּי וגם מְפַתַּח בֵּית דוֹד; מְקַל, מְקַל לְבַנָּה וגם מְקַל שְׂקָד, מְקַל יָד. עד כאן לשון המקרא, ובה רשאים אנו לומר כי מייצגו את כל הנתונים. ועתה, מה המצב בלשון חכמים?

כתבי היד המנוקדים שנבדקו הלא הם: כ"י קאופמן, כ"י פארמה (דה רוסי 138), כ"י פאריס 328-329 עם פירוש המשניות להרמב"ם (ננקד בידי יואב בן יחיאל בסביבות 1400 באיטליה), כ"י פארמה ב' (דה רוסי 497) לסדר טהרות, וכ"י תימני (הספרייה הלאומית 1336) לסדר נזיקין, קדשים וטהרות (יצא לאור בתצלום עם מבוא מאת פרופ' שלמה מורג), וכן משניות מנוקדות דפוס ליורנו ודפוס פיסא. והנה זה אשר העלינו:

1) כ"י קאופמן נוהג עפ"ר ע"ד הנטייה הרופפת ומעט בדרך הנטייה היציבה. הנטייה הרופפת: מְלַבְּנִים, מְסַמְרִים, מְסַמְרֹת, מְפַתַּחוֹת. הנטייה היציבה: מְמַזְרִים, מְפַתַּחוֹ.

ואילו דרך אחרת לחלוטין: מְרַפְּקוֹ (פתח ודגש בקר"ף).

ב-3 שמות נוהג אפוא כ"י קאופמן בביטול הצרי, ומהם שם אחד ריבוי כבר במקרא כך הוא (מְסַמְרִים, מְסַמְרֹת). - לעניין מְרַפְּקוֹ עוד נשוב. 2) כ"י פארמה יש שהוא נוהג בדרך הנטייה היציבה, ויש שהוא נוקט דרך מעורבת, אבל אף פעם לא על טהרת הנטייה הרופפת.

הנטייה היציבה: מְמַזְרִים (ובכתיב מלא יר"ד מְמַזְרִים), מְפַתַּחוֹת (ובנסמך מְפַתַּחוֹת-), בנטייה מעורבת: מְסַמְרִים, מְסַמְרֹת וגם מְסַמְרֹת, מְלַבְּנִים, מְלַבְּנִין וגם מְלַבְּנִים (ובכתיב מלא יר"ד מלבינים). בנטיית מְרַפְּק נהג הוא ככ"י קאופמן: מְרַפְּקוֹ, מְרַפְּקוֹ.

ובכן כ"י פארמה אין בו אף שם אחד, שבו הצרי בטל תמיד. אלא שני שמות (מסמר, מלכן) ריבויים לעתים מקיים את הצרי ולעתים מבטלו.

3) כ"י פאריס רק דוגמה אחת יש בו מן הנטייה הרופפת - מְלַבְּנִים, וכל היתר בנטייה היציבה, גם מאותו שם עצמו: מְלַבְּנִים, וכן: מְסַמְרֵת, מְפַתְחוּ, מְרַפְקוּ (במקום מְרַפְקוּ), ויש להוסיף גם ניקודי סגול: מְסַמְרִים (השווה מְפַתְחִים), מְמַזְרִין (מְמַזְרֵר), מְרַפְקוּ (ליד צורה אחת מסופקת - מְרַפְקוּ(?)). יש עוד צורות מעניין אחר, כגון ריבוי של מְפַתְחֵה הוא מְפַתְחוֹת או מְפַתְחוֹת(!) וכך הוא גם נסמכו.

4) כ"י פארמה ב' יש בו רק סדר טהרות, וממילא רק צורות מעטות, ואלה מתחלקות בשווה. נטייה יציבה: מְפַתְחוּ, מְפַתְחוֹת.

ונטייה רופפת בצורה המקראית: מְסַמְרִין, מְסַמְרֵת.

5) כ"י תימן, אע"פ שהוא כולל מחצית שישה סדרי משנה, רק דוגמה בודדת יש בו מן הנטייה הרופפת - מְסַמְרִין (והיא בסיום נו"ן, והניקוד אולי ע"ד הארמית וכדון), וכל היתר נטייה יציבה: מְסַמְרֵת, מְלַבְּנִים, מְפַתְחוּ, מְפַתְחוֹת (נסמך מְפַתְחוֹת-), מְרַפְקוּ (בצרי ובכתיב מלא יו"ד).

6) דפוס ליורנו, רשאים אנו לומר, נוהג בכולו ע"ד הנטייה היציבה: מְלַבְּנִים, ובנסמך מְלַבְּנֵי-, מְלַבְּנֹת- (ופעם אחת בנסמך אפילו מְלַבְּנֹת-התבואה - פאה ג, א), מְסַמְרִין, מְסַמְרֵת,

מְפַתְחוּ, מְפַתְחוֹת (נפרד) וגם מְפַתְחוֹת (!), אך הנסמך מְפַתְחוֹת- וגם מְפַתְחוֹת-הַעֲזָרָה (תמיד א, א),

מְרַפְקוּ: מְמַזְרִים.

ובכן הנטייה ברורה היא, להוציא מקרה אחד של חוסר עקיבות בריבוי (מפתחות). 7) כמותו אף דפוס פיסא נוהג, אלא שבדוגמה זו, האחרונה, דווקא הוא נוהג כנטייה הרופפת - מְמַזְרִים - ניקוד שנמצא דוגמתו גם בניקוד הבלבי (מְמַזְרִים).

על סמך כל החומר הזה, שאמנם איננו ממצה את לשון חכמים כולה אבל הוא משקף חלק נכבד, ואולי הנכבד ביותר, ממקורותיה המנוקדים, נמצאנו מסכמים ואומרים, שבמרבית הצורות יד הנטייה היציבה בקיום הצרי גברה על הנטייה הרופפת. למעשה ניתן לומר כך בכל הצורות, להוציא אחת - מסמרים - שבה ארבעה מקורות בשווה כנגד שניים בצרי. ואין תמה בכך, שכן רק זו תיבה מקראית היא, וריבוייה כך כבר במקרא. ושמה מתוך כך טוב היינו עושים, אילו נמנענו מלהכלילה בהשוואתנו, כשם שנמנענו מלהשוות את ריבוייה של מְעַשֵּׂר, שהוא לעולם מְעַשְׂרוֹת או מְעַשְׂרוֹת, כדין מונח טכני שאול שנתקבל כצורתו גם בלשון חכמים.

כנגד תיבה זו אנו מוצאים את נטיית היחיד לעולם בקיום הצרי:

מְפַתְחוּ - כך בכל המקורות כולם בלי יוצא,

מְרַפְקוּ - ואין בשווא. ואפשר להוסיף לכאן כתיבים ביו"ד ממקורות בלתי מנוקדים, כגון בתוספתא שבת ט, ט (ע"פ כ"י ערפורט הקדום) - מרפיקו, ועוד. נטיית מְרַפְקוּ (בפתח ודגש), שיש לה מקבילות במסורות אחרות במלים אחרות (כגון מְלַבְּנֹת בניקוד הבלבי, ואכמ"ל), אפשר אולי לראות בה שלוחה של הנטייה הרופפת, היוצאת מצורה יסודית בפתח: *מְרַפְקֵה, מעין נסמכן של צורות מקטל המקראיות, שהצענו לראות בהן את היסוד לשווא בנטייה הרופפת.

בצורות הנטייה הרופפת אין במשנה צורת נסמך (חוץ מן השם המקראי מסמר), ולא מן הנמנע הוא, שכל אלה השמות נסמכים הראוי בפתח הוא, אע"פ שאין לכך דוגמאות. לשון אחר: אפילו אותם מקורות המגלים קרבת מה לנטייה הרופפת בביטול

הצרי (ויש לכך עדויות גם ממסורות אחרות, ואכמ"ל), אינם סותרים את הכלל העולה מדיוקו של המקרא, וזה החשוב.

נמצאנו אומרים אפוא, שהעדות העולה מן המקורות כולם חד-משמעית היא, והיא יוצאת לשתי נטיות, כמות שאמרנו.

ואם יש התפתחות בנידון זה, הריהי במפורש לכיוון הנטייה היציבה בקיום הצרי. לא אביא ראיות לכך ממסורות נסתרות, כגון מרזיחים בצרי ויר"ד (ע"פ אלוני, מכ"י בניקוד ארץ-ישראלי של מדרש שמואל), או כגון מְשֻׁטְיָנִין בצרי ויר"ד (ע"פ ייבין, מכ"י תימני של מדרש הגדול). אבל אביא גם אביא חרוז מתפילת טל להקליר (טל תן לרצות ארצך): "טל יעסיס צוף הרים, טעם במאודך מובחרים, חנוניך חלץ מְמַסְגְּרִים וכו'". שלא לסמוך רק על מסורת קריאה השגורה בפי, ואשר מעולם לא שמעתי זולתה, הפכתי בדפוסי מחזורים ישנים לעשרות ולא מצאתי לאחד מהם שלא ינקד מְסַגְּרִים בצרי.

ואם לא די לנו בכך, יבוא דונש בן לברט ויעיד בחרוזה (לדורש החכמות), השקול במשקל יתדות ותנועות: "אֲנֶךָ פֶּתֶר נֶפֶץ, / וְלֵי אֵין בּוֹ חֶפֶץ, / וְלֵי כֵן שֵׁם קֶפֶץ / לִפְיוֹ, בְּמִסְגְּרִים". כאן המשקל קובע: אין כל אפשרות לקרוא בשווא.

לכאורה הכול פשוט. התסבוכת מתחילה כשפונים אל המדקדקים. ורק המדקדקים בדור האחרון הם שחיברו את שתי הנטיות, הרופפת והיציבה, לאחת, להרבות מבוכה. לא אבוא לסקור כאן את דקדוקיהם של כל בני הדורות הקודמים. רק כמה דוגמאות אביא, כי מהן שואב הדקדוק של ימינו.

אברהם דבלמש בספרו "מקנה אברם" מדבר על שתי נטיות במשקל זה, קצתן בשינוי צרי לשווא (מְזַבְּחִי) וקצתן בלא שינוי! (מְרַצֵּחַ), והוא מוסיף: "ומקצתם אלו יתרבו בלשון זכר כמו מְמַזְּרִים ומקצתם בלשון נקבה כמו מְזַבְּחוֹת מְקַלֹּת וקצתם פעם בלשון זכר ופעם בלשון נקבה, כמו מְסַמְרִים מְסַמְרוֹת". ובכן הוא תולה את קיומו של הצרי בסיום הריבוי. ודווקא בסיום הזכרי הוא מקיים את הצרי (אגב, אפשרות שרמזנו לה בראשית דברינו). הרגיש שיש ערכוביה, ולא ידע מה מקורה. זלמן הענא בדקדוקו "בנין שלמה" יישר, כדרכו, את ההדורים וקבע נטייה אחת בלבד - רק בשווא, ולשם כך "תיקן" את הפסוקים במקרא והביא מתהלים בְּמִקְהָלִים אברך את ד' (בחסוף פתח, ובמקום בְּמִקְהָלִים). והמכיר את דרכו של הענא לא יתמה. דרך אחרת, המתעלמת מן הניקוד במקרא כדי ליישר ולהחליק את מה שנראה כהפוכות הנטייה, היא דרכו של י"ל בן-זאב ב"תלמוד לישון עבריי" שלו. הוא קובע: "והריבוי מְזַבְּחוֹת, וסמיכות מְזַבְּחוֹת וכן בכינוי; ובזכרים מְקַהָלִים וכן מְקַהָלוֹת, והסמיכות מְקַהָלוֹת או מְקַהָלִים...", והוא הולך ומזכיר גם את הצורות מְסַמְרִים, מְשַׁמְרוֹת (בשווא בריבוי הנפרד) כצורות שגם הן קיימות.

אין תמה אפוא, שבן-יהודה מנקד במילונו מְגַרְדִים, מְסַרְקוֹת, מְסַרְקִים, מְפַתְּחוֹת, מְרַזְּבִים, מְרַפְּקוֹ, מְשַׁטְּחִים ועוד, ולאחריו יהודה גרזובסקי ודוד ילין, שאולי מותר לכנותו אבי הנורמטיביסטים בתחיית העברית, ב"מילון העברי" שלהם: מְסַרְקוֹת (ריבוי מן מְסַרְק), מְפַתְּחוֹת, מְרַדְּעִים, ואפילו ריבוי המקראי של מסמר הם קובעים: "מְסַמְרִים, גם מְסַמְרוֹת, מְסַמְרִים, מְסַמְרוֹת, מְשַׁמְרוֹת".

בספרי הלימוד הנורמאטיביים לבתי הספר גברה יד הפשרה: הריבוי והנטייה של משקל מְקַטֵּל בביטול הצרי, כרוב מניין הצורות במקרא, ונסמך היחיד בקיום הצרי. והרי זו יצירה מלאכותית, שתוצאתה נטייה שאיננה קיימת ושלא הייתה קיימת מעולם בתולדות הלשון העברית.

אם באים אנו לקיים את מסורת הלשון, יש לנו לנקוט אחת מן השתיים: או בדרך הנטייה היציבה, המקיימת את הצרי תמיד, או בדרך הנטייה שקראנו לה רופפת, שבה הצרי אינו מתקיים, אבל גם נסמך היחיד בפתח. ובכך:

כמו - מפתח, מפתח, מפתח, מפתח
 כן גם - מסמר, מסמר, מסמר, מסמר
 מספן, מספן, מספן, מספן
 מקלט, מקלט, מקלטי, מקלטים
 משדר, משדר, משדרי, משדרים
 מטעז, מטעז, מטעני, מטענים

עיניכם הרואות, מדוע אין דרך זו אפשרית בימינו. לא זו בלבד שמקטל-כנסמך של מקטל אינו שגור עוד בלשוננו (חוץ ממזבח-ומעשר-המקראיים), אלא שהחזרתו המלאכותית תגביר מהומה ומבוכה ותגרום עירוב עם משקל מקטל הקמוץ. מי יעלה בדעתו דרך נטייה כזאת בימינו?

ועוד: הרי המורפולוגיה פורצת את גבולות האטימולוגיה, וכשם שממך בא בקהל מקטל ונוהג כמותו במקורות, אע"פ שיש ספק בשורשו, כך מי לידנו יתקע, שמגנט לא ינהג כמשקל זה ברבות הימים (וכי מי לא שמע עדיין בפי ילדים "הוא הגניט אותי"?). יש לראות דרך נטייה זו בפתח שבסמיכות ובביטול הצרי - חתומה.

הנטייה היציבה לא זו בלבד שהיא מאוששת היטב בלשון המקרא ובלשון חכמים ובשאר תולדותיה של הלשון, לא זו בלבד שהיא קלה יותר ונוחה יותר ללומד, אלא שהיא מונעת גם עיבורי צורה ועיוותי הגייה העלולים להיגרם מתוך שהצרי הופך לשוא: מגהצים, מגהצך; מבערים, מבערך; מקדחך, מצנחך.

ואל יהיה דבר זה קל בעיניכם. קושי זה היה לרועץ אפילו למדקדקים הנורמאטיביים של ימינו, והר-זהב שבנטיית מפתח נוקט גם הוא את ביטול הצרי בכל הנטייה, מקיימו במפתחך, בניגוד לשיטתו.

אין בכל אלה אלא כדי לחזק בנו את ההכרה, שהנטייה בביטול הצרי לא תסכון. לא זו בלבד שמלאכותית היא, לא זו בלבד שמנוגדת היא למציאות השורשית של הלשון, אלא שהיא קשה כחצץ לשיניים אפילו למדקדקים, קל וחומר להדיוטות.

גדולה מזו: נטיית משקל מקטל בקיום הצרי הריהי עושה אותו שווה במבנהו לשמות המרובעים ואף למשקל הפעל, שכולם נוטים בקיום הצרי. אין כל סיבה לכך ששמות מעין אבנט, אברך, אזמל, הבדל, הפסד, חרמש, סנטר, סרגל פרדס ודומיהם יקיימו את הצרי בנטייה, ואילו מקטל לא יקיימו.

ואין כל סיבה לכך, שמשקל מקטלה יקיים את הצרי בנטייה במרחק רב יותר מן הנגינה ואילו משקל מקטל לא יקיימו. אין לכך הצדקה לא מצד מבנה הלשון וחוקי הדקדוק, ובוודאי לא מצד תועלתם של הדיבור והלשון החיה.

מציע אני, שלא לכלול כאן את השמות משורשי פ"י (או פ"א) העשויים להיחשב על משקל מקטל מבחינת גיזרונם, אבל בוודאי אינם שייכים אליו מבחינת מבנם. בוודאי ובוודאי שתקשר אינו נהיר למי שאינו עוסק בדקדוק היסטורי.

באלה יתקיים המנהג שבמקרא ושכלל המסורות שאחר המקרא: מועד, מועדו מועדים; מופת, מופתים; מוקד, מוקדה; מוקש, מוקשים. - ואלה כולם. ועמהם גם *מוקר (מן אטר) המקיים את הצרי - למוקרי, מוקרות (יר' כז, ב). לא זו בלבד שאלה, מגזרת פ"י, אינם מתקשרים עם משקל מקטל בעיני הדובר, אלא שגם מבחינת הדקדוק הם נפרדים ממנהגו של משקל מקטל שבמקרא, שכן רק באלה הנסמך אכן

בצרי הוא (לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאֲבִיב, בְּמֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמֵטָה, מוֹקֵשׁ נִפְשׁוֹ). הווי אומר, רק אלה מתנהגים באמת במנהג שכפו מדקדקי ימינו על משקל מְקַטֵּל הַשְּׁלֵם, רק באלה נסמך היחיד בצרי, והנטייה והריבוי בביטולו. כאן מן הראוי שתקיים נטייה זו, אך לעשות את מְקַטֵּל הַשְּׁלֵם סניף לה - לכך אין שום הצדקה.

אם כך אנו מחליטים - לקיים את הצרי אף במשקל מְקַטֵּל - נמצאנו מתקנים תיקון גדול בכללי הצרי אף מבחינתם הפורמאלית. שכן משקל מְקַטֵּל הוא חטיבה גדולה בלשון - יש בה בלשוננו כיום כבר קרוב למאתיים שמות, ועוד יד החידושים נטייה - ואם נכלול אותו בין מקיימי הצרי, יישארו בגדר מבטלי הצרי רק משקלי השמות הנגזרים מפועל (הבינוניים למיניהם) או השמות דמויי הפועל (משקל קִטֵּל) ועוד כמה סוגים חריגים במבנם ומעטים במספרם. הכלל הגדול יאמר: הצרי לעולם מתקיים בנטייה, והסל.

הא' בן-חיים: אנו מודים למר דותן על הרצאתו, הבאה לנמק את ערעורו להחלטה שקיבלנו. היום לא נדון בכלל זה. ראשית כול, תיכלל ההרצאה בזיכרון הדברים והחברים יוכלו לעיין בה. אני רוצה להגיד, שחלק מהבעיות נדונו בוועדה. הוועדה הייתה צריכה לפשר בין העמדות לכאן או לכאן. והיא בחרה את הדרך המנוגדת. אפשר עוד לשקול בדבר. עלינו להודות למר דותן, שטרח כדי למנוע מהאקדמיה אפשרות של קבלת החלטה אולי לא נכונה.

הא' מדן: דרך זו לדון בישיבה אחת ולהביא להחלטה בישיבה שנייה גורמת בלבול וביטול זמן, כי אנשים הבאים לישיבה הם לא תמיד אותם אנשים שהיו בישיבה הקודמת. לפיכך אני מציע להעמיד מיד להצבעה את השאלה שהעלה מר דותן.

הא' דותן: לא הייתי מרצה, אילו ידעתי שלא יתקיים דיון.

הא' בן-חיים: יש חברים, הרוצים לעיין בחומר. שמענו ערעור מנומק. לפני הוועדה היו מקרים דומים. מר דותן מפריד בין השלמים לבין גזרות אחרות, כגון מוקד, מועד. השאלה ברורה. יש מְקַל ויש מוֹעֵד. גם אנו השתדלנו לקיים את הצרי. יש חברים, שלא ראו את כל החומר והם מבקשים לשקול זאת. בישיבה הקודמת נתקבלה ההחלטה ברוב. עכשיו בא ערעור מנומק, וטוב שבא ערעור. לכן חשוב, שנוכל לשקול את הדברים. אני מייחס לכך חשיבות. יש כאן נקודות דקדוקיות, שאי אפשר להתעלם מהן.

הא' דותן: מדוע לא נדון בכך עכשיו?

הא' מורג: הושמעו נימוקים כבדי משקל. יש פה חברים התובעים ככל תוקף לדחות את הדיון. אני תמים דעים עם דעתו של מר דותן, שעד לישיבה הבאה חלק מהנימוקים האלה ישתכחו. אני חושב, שחלק מהחברים שיהיו בישיבה הבאה לא שמעו את ההרצאה. אינה דומה שמיעה לקריאה. אני מציע להצביע על ההצעה, אם יש הצעה כזו לדחות את הדיון.

הא' בן-חיים: אני מציע לדחות את הדיון. ההרצאה תישלח לחברים. בן-יהודה וגם ילין התחבטו בכך, והם ניקדו את משקל מְקַטֵּל בביטול השווא, וכן גם אבן-שושן.

עם כל ההערכה להרצאה, אי אפשר למחוק בבת אחת את הכול ולומר: אנו מקיימים זאת. הדבר אפשרי לאחר שיקול. ההצעה לדחות את הדיון כדי לאפשר לחברים לעיין בחומר היא הצעה סבירה, והיא תמנע הצבעה שרירותית. הייתה החלטה של האקדמיה, ואף על פי שנתקבלה החלטה, אנו מאפשרים ערעור כדי להוציא הלכה פסוקה ומבוררת. אני מבקש בפירוש לעיין בהצעה.

הא' דותן: לא שמעתי נימוקים, מדוע לא יתקיים הדיון עכשיו.

הא' בן-חיים: אני מציע, שלא לדון עכשיו, כיוון שהובאה הצעה מנומקת, הסותרת את הכלל שנתקבל באקדמיה לא רק בישיבה האחרונה, אלא גם בכל הדיונים של ועד הלשון. איננו יכולים לסתור בבת אחת את המלים שקבעה האקדמיה, והמופיעות בכל המילונים. אני חושב, שהעניין מחייב לתת אפשרות לעיין בהצעה בכובד ראש.

הא' מלצר: ההרצאה הייתה מקסימה ומדהימה, וגם משכנעת מאוד. אבל דווקא משום כך אני רוצה לקרוא אותה. איני יודע, איך להצביע עכשיו. צריך לקרוא את ההרצאה ולדון בכך בישיבה הבאה.

הא' ברוידא: לכאורה דין סעיף ג' בעמוד שלפנינו כדין שאר הסעיפים, כשם שדננו בסעיפים א' וב'. משתמע מכך שצריך לדון בסעיף ג' ששמו "משקל מפעיל" ובהצעתו של הא' דותן. הואיל והיושב-ראש מציע ומבקש לדחות את הדיון בסעיף זה בנימוקים נכבדים, אני מציע להיענות לבקשה.

הא' בן-חיים: יש שתי הצעות, שעומדות על סדר-היום, שלגביהן לא נתקבלה החלטה, ויש ערעור על החלטה שנתקבלה בישיבה קודמת. אחרי דיון זה אולי תתקבל ההצעה, ופירוש הדבר, שאנו אומרים מסמרות, ולא מסמרות. אונזי וגם מצפוני תופסים זאת. איני חושב, שאפשר לעשות זאת אגב שמיעת הרצאה ולהפוך את הכלל על פיו.

הא' דותן: לא תיארתי לעצמי שתיאחז בטענות פורמליות. האם אי אפשר לדון?

הא' בן-חיים: לו הייתה טענה פורמלית, הייתי אומר: אין להביא הצעה. לא הייתה טענה פורמלית. אולי תישמע הרצאה הפוכה, אולי תישמע דעת אחרת.

הא' שלו: נעיין בכך.

הא' בן-חיים: נעמיד את העניין בישיבה הבאה כסעיף ראשון בלי ויכוח. נשמע את הנימוקים ההפוכים, אם יהיו כאלה.

הא' דותן: הצעתי ויכוח עכשיו. לא הצעתי הצבעה.

הא' בן-חיים: אני מודה בהוקרה למר דותן, שטרח והביא את ערעורו בצורה נאה ומשכנעת. בכל זאת נדון ונחליט על כך בישיבה הבאה.